

**ZAMONAVIY OILADA NIKOH MUNOSABATLARINING
TRANSFORMATSIYASI**

Usmonova Gullola Halimovna

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti magistraturasi

usmonova93@gmail.com

Annotatsiya

Zamonaviy oilada nikoh munosabatlarining o'zgarish xususiyatlari hamda ushbu jarayonga ta'sir etuvchi ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy va texnologik omillar tezisimda tahlil qilinadi. Tadqiqotda an'anaviy oilaviy modeldan shaxsiy tanlov, o'zaro tenglik va individual manfaatlarga asoslangan zamonaviy munosabatlar tizimiga o'tish jarayonining asosiy jihatlari yoritiladi. Nikohda gender rollarining qayta shakllanishi, er-xotin o'rtasidagi mas'uliyat va qarorlar taqsimotining o'zgarishi, shaxsiy erkinlik va iqtisodiy mustaqillikning kuchayishi kabi tendensiyalarga e'tibor qaratiladi. Shuningdek, globallashuv, urbanizatsiya, migratsiya va raqamli texnologiyalarning nikoh munosabatlariga ta'siri ko'rib chiqiladi. Tahlil natijalari zamonaviy nikoh munosabatlarida erkinlik va individual tanlovning kengayishi bilan bir qatorda, oilaviy barqarorlik, avlodlararo munosabatlar va o'zaro mas'uliyatni saqlash masalalari ham muhim ahamiyat kasb etayotganini ko'rsatadi. Maqolada an'anaviy va zamonaviy qadriyatlarni uyg'unlashtirish zamonaviy oilaning barqaror rivojlanishining muhim sharti sifatida asoslanadi.

Kalit so'zlar: *zamonaviy oila, nikoh munosabatlari, oilaviy qadriyatlar, nikoh transformatsiyasi.*

KIRISH

Oila jamiyatning tarixiy taraqqiyoti davomida inson hayoti va ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi muhim institutlardan biri sifatida shakllanib kelgan. Nikoh esa oilaning tashkil topishi va er-xotin o'rtasidagi munosabatlarning huquqiy, ijtimoiy hamda ma'naviy asoslarini belgilovchi muhim munosabat shaklidir. Shu sababli jamiyatda sodir bo'layotgan ijtimoiy va madaniy o'zgarishlar nikoh munosabatlarining mazmuni, shakli va unga bo'lgan qarashlarda ham o'z aksini topadi. Bugungi kunda globallashuv, urbanizatsiya, migratsiya, bozor iqtisodiyoti, ayollarning ta'lim va mehnat sohasidagi faolligining ortishi hamda raqamli texnologiyalarning keng tarqalishi oilaviy hayotning an'anaviy shakllariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Avvalgi davrlarda nikoh munosabatlarida jamoaviy manfaat, qarindoshlik rishtalari va qat'iy gender rollari ustuvor bo'lgan bo'lsa, zamonaviy sharoitda shaxsiy tanlov, o'zaro tenglik, emotsional yaqinlik va individual manfaatlarga e'tibor kuchaymoqda.

Nikoh munosabatlaridagi mazkur o'zgarishlar er-xotin o'rtasidagi vazifalar va mas'uliyatning qayta taqsimlanishida ham namoyon bo'lmoqda. Qarorlarni birgalikda qabul qilish, iqtisodiy mustaqillik, kasbiy faoliyat, oilaviy majburiyatlarni o'zaro bo'lishish kabi jihatlar zamonaviy nikoh munosabatlarining muhim tarkibiy qismlariga aylanmoqda. Shu

bilan birga, individual manfaatlarning kuchayishi nikohning barqarorligi, ajrimlar, avlodlararo qadriyatlar tafovuti va oiladagi emotsional munosabatlar bilan bog'liq yangi masalalarni ham yuzaga chiqarmoqda. Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi ham nikoh munosabatlarining transformatsiyasiga ta'sir etuvchi omillardan biridir. Ijtimoiy tarmoqlar va virtual muloqot imkoniyatlari insonlarning munosabat o'rnatish, muloqot qilish va oilaviy hayot haqidagi tasavvurlariga ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli zamonaviy nikohni faqat an'anaviy oila modeli doirasida emas, balki jamiyatdagi kengroq ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy o'zgarishlar bilan bog'liq holda o'rganish zarur.

Tadqiqotning predmeti zamonaviy oilada nikoh munosabatlarining transformatsiyasi, xususan, an'anaviy nikoh modelidan shaxsiy tanlov, o'zaro tenglik, individual manfaat va demokratik munosabatlarga asoslangan shakllarga o'tish jarayonidir. Shuningdek, er-xotin o'rtasidagi gender rollari, mas'uliyat taqsimoti, nikoh motivlari va oilaviy barqarorlikka ta'sir qiluvchi omillar tadqiqot predmetining asosiy tarkibiy qismlarini tashkil etadi. Tadqiqotning maqsadi zamonaviy oilada nikoh munosabatlarining transformatsiyasini ilmiy jihatdan tahlil qilish, ushbu jarayonga ta'sir ko'rsatuvchi ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy va texnologik omillarni aniqlash hamda an'anaviy va zamonaviy nikoh qadriyatlari o'rtasidagi o'zgarishlarning asosiy xususiyatlarini ochib berishdan iborat. Shuningdek, nikoh munosabatlarida shaxsiy erkinlik, gender tengligi va o'zaro mas'uliyatning uyg'unlashuvi zamonaviy oilaning barqarorligiga qanday bog'liqligini yoritish ko'zda tutiladi. Zamonaviy oilada nikoh munosabatlarining transformatsiyasi jamiyatdagi keng ko'lamli ijtimoiy o'zgarishlarning oilaviy hayotga ta'siri natijasida shakllanayotgan murakkab jarayondir. Nikoh munosabatlarining mazmuni jamiyatning iqtisodiy, madaniy va ma'naviy taraqqiyoti bilan uzviy bog'liq bo'lib, turli tarixiy davrlarda unga nisbatan qarashlar va oiladagi rollar ham o'zgarib kelgan. An'anaviy oilaviy modelda jamoaviy manfaat, qarindoshlik aloqalari, avlodlararo bog'liqlik va aniq belgilangan gender rollari ustuvor bo'lgan. Zamonaviy sharoitda esa shaxsiy tanlov, o'zaro tenglik, mustaqillik va emotsional yaqinlik kabi qadriyatlarning ahamiyati ortib bormoqda.

Nikoh munosabatlaridagi transformatsiyaning muhim jihatlaridan biri er-xotin o'rtasidagi rollarning qayta shakllanishidir. An'anaviy modelda erkak va ayolning oiladagi vazifalari nisbatan qat'iy chegaralangan bo'lsa, zamonaviy oilada bu chegaralar tobora moslashuvchan tus olmoqda. Ayollarning ta'lim olishi, kasbiy faoliyatda ishtirok etishi va iqtisodiy mustaqilligining kuchayishi oiladagi mas'uliyat va qarorlarni taqsimlashga ham ta'sir ko'rsatmoqda. Natijada nikoh munosabatlarida sheriklik, o'zaro hurmat va qarorlarni birgalikda qabul qilish tamoyillari muhimlashmoqda. Mazkur jarayonni individualizatsiya tushunchasi bilan ham bog'lash mumkin. Zamonaviy shaxs o'z hayot yo'lini, kasbiy faoliyatini, yashash tarzini va oilaviy qarorlarini mustaqil belgilashga ko'proq intilmoqda. Shu nuqtai nazardan nikoh avvalgi davrlardagidek faqat ijtimoiy majburiyat sifatida emas, balki ikki shaxsning o'zaro kelishuvi, hissiy yaqinligi va umumiy manfaatlarga asoslangan munosabat sifatida qaralmoqda. Bunday o'zgarish nikohning ichki mazmunini boyitishi bilan birga, munosabatlarning barqarorligi masalasini ham dolzarb qilib qo'yimoqda.

Nikoh motivlarining o'zgarishi ham transformatsiyaning muhim ko'rinishlaridan biridir. An'anaviy muhitda nikohga kirishda oila va qarindoshlarning fikri, ijtimoiy mavqe, urf-odatlar va iqtisodiy omillar katta ahamiyatga ega bo'lgan. Zamonaviy sharoitda esa o'zaro muhabbat, psixologik moslik, shaxsiy manfaat va emotsional qoniqish kabi omillar tobora ko'proq e'tiborga olinmoqda. Bu esa nikoh munosabatlarining shaxsiylashtirilishiga olib kelmoqda. Shu bilan birga, nikoh munosabatlarining individualistik tus olishi oilaviy barqarorlik masalasini ham murakkablashtirishi mumkin. An'anaviy jamiyatda nikohni saqlab qolishga ta'sir qiluvchi ijtimoiy nazorat, qarindoshlik rishtalari va jamoaviy mas'uliyat kuchli bo'lgan. Zamonaviy sharoitda esa shaxsiy ehtiyoj va munosabatlardan qoniqish darajasi muhim mezonga aylanmoqda. Agar er-xotin o'rtasidagi o'zaro hurmat, ishonch va emotsional yaqinlik yetarli bo'lmasa, nikoh munosabatlarining davomiyligi bilan bog'liq muammolar yuzaga kelishi mumkin.

Nikoh transformatsiyasida avlodlararo munosabatlar ham alohida ahamiyatga ega. Katta avlod vakillari ko'proq an'anaviy qadriyatlar, oilaviy majburiyat va jamoaviy manfaatlarni ustuvor deb bilishi mumkin. Yosh avlod esa mustaqillik, shaxsiy tanlov va o'zini ro'yobga chiqarish imkoniyatlariga katta ahamiyat beradi. Ushbu farqlar ayrim holatlarda oilaviy qarashlar o'rtasida tafovutlarni yuzaga keltiradi. Biroq mazkur tafovutlarni faqat ziddiyat sifatida emas, balki jamiyatdagi qadriyatlar almashinuvi va oilaviy munosabatlarning tarixiy rivojlanishi bilan bog'liq jarayon sifatida ham ko'rish mumkin. Globallashuv va urbanizatsiya ham nikoh munosabatlarining mazmuniga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Shahar hayotining sur'ati, mehnat bozoridagi o'zgarishlar, ta'lim va kasbiy imkoniyatlarning kengayishi yoshlarning nikoh va oilaga bo'lgan qarashlarini shakllantirmoqda. Migratsiya jarayonlari esa oilaning geografik jihatdan ajralib yashashiga, masofaviy muloqotning kuchayishiga va oilaviy vazifalarning qayta tashkil etilishiga sabab bo'lishi mumkin. Shu sababli zamonaviy nikoh munosabatlarini jamiyatdagi boshqa ijtimoiy jarayonlardan ajratib o'rganish maqsadga muvofiq emas.

Raqamli texnologiyalar rivoji ham nikoh munosabatlarining yangi shakllarini yuzaga keltiruvchi omillardan biri hisoblanadi. Ijtimoiy tarmoqlar va virtual muloqot vositalari insonlarning o'zaro munosabat o'rnatish, muloqot qilish va oilaviy hayot haqidagi tasavvurlariga ta'sir qilmoqda. Raqamli vositalar uzoq masofadagi oila a'zolari o'rtasidagi aloqani saqlash imkonini kengaytirsa-da, real muloqotning qisqarishi yoki virtual makonga haddan tashqari bog'lanish oiladagi emotsional yaqinlikka ta'sir qilishi mumkin. Demak, raqamlashtirish nikoh munosabatlari uchun bir vaqtning o'zida yangi imkoniyatlar va yangi vazifalarni yuzaga keltirmoqda. Nikoh munosabatlarining transformatsiyasini tushuntirishda Émile Durkheim, Talcott Parsons, Anthony Giddens, Ulrich Beck va Elisabeth Beck-Gernsheim kabi olimlarning nazariy qarashlari muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Durkheimning ijtimoiy birdamlik haqidagi qarashlari an'anaviy va zamonaviy jamiyat o'rtasidagi farqlarni anglash imkonini bersa, Parsonsning struktur-funksional yondashuvi oiladagi rollar va vazifalar taqsimotini tushuntirishga yordam beradi. Giddensning "sof munosabatlar" konsepsiyasi esa zamonaviy yaqin munosabatlarda shaxsiy qoniqish va o'zaro

kelishuvning kuchayishini izohlash imkonini beradi. Beck va Beck-Gernsheim qarashlarida esa oilaning an'anaviy majburiyatlar tizimidan individual tanlovga asoslangan munosabatlar shakliga o'tishi yoritiladi. Shunday qilib, zamonaviy nikoh munosabatlarning transformatsiyasi an'anaviy qadriyatlarning butunlay yo'qolishi bilan izohlanmaydi. Aksincha, hozirgi oilada an'anaviy birdamlik, o'zaro mas'uliyat va ma'naviy qadriyatlar bilan shaxsiy erkinlik, gender tengligi va individual tanlov kabi yangi tamoyillar birgalikda namoyon bo'lmoqda. Shu sababli zamonaviy nikohning barqarorligi ushbu qadriyatlar o'rtasidagi muvozanat, er-xotinning o'zaro hurmati, ishonchi va mas'uliyatni bo'lisha olish qobiliyati bilan chambarchas bog'liqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Durkheim, É. The Division of Labor in Society. - New York: Free Press, 1984.
2. Parsons, T., Bales, R. F. Family, Socialization and Interaction Process. - Glencoe: The Free Press, 1955.
3. Giddens, A. The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies. - Stanford: Stanford University Press, 1992.
4. Beck, U., Beck-Gernsheim, E. Individualization: Institutionalized Individualism and Its Social and Political Consequences. - London: SAGE Publications, 2002.
5. Beck, U., Beck-Gernsheim, E. The Normal Chaos of Love. - Cambridge: Polity Press, 1995.
6. Антонов, А. И. Микросоциология семьи: методология исследования структур и процессов. - Москва: Издательский дом «Nota Bene», 1998.
7. Голофаст, В. Б. Социология семьи. - Санкт-Петербург: Алетея, 2006.